MINISTERSTWO OŚWIATY I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

PROGRAM NAUCZANIA
TECHNIKUM

GEOGRAFIA GOSPODARCZA

PL
Z-12
(1,71)

WARSZAWA 1971
PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH

MINISTERIUM
FÜR BILDUNG UND HÖHERES SCHULWESEN

L E H R P R O G R A M M
FÜR DAS TECHNIKUM

"WIRTSCHAFTS-ERDKUNDE"

Georg-Eckert-Institut BS78
1 203 791 5

W a r s c h a u, 1971
Staatl.Schulbuchverlagsanstalten

PL
Z-12(1,71)

MINISTERSTWO OŚWIATY I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

PROGRAM NAUCZANIA
TECHNIKUM

GEOGRAFIA GOSPODARCZA

Georg-Eckert-Institut
für Internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek
24 542

WARSZAWA 1971
PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH

MATERIAŁ NAUCZANIA

I. PRZEDMIOT I ZADANIA — POZNAWCZE I PRAKTYCZNE ZNACZENIE GEOGRAFII GOSPODARCZEJ

1. CZŁOWIEK A ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

Pojęcie środowiska geograficznego i jego zróżnicowanie przestrzenne. Wzajemne oddziaływanie człowieka i środowiska geograficznego. Ochrona zasobów naturalnych. Problem ochrony środowiska naturalnego w Polsce.

2. WARUNKI ROZWOJU GOSPODARCZEGO

Zależność rozwoju gospodarczego od warunków naturalnych, stosunków społeczno-politycznych i poziomu rozwoju sił wytwórczych.

II. WYBRANE ZAGADNIENIA LUDNOŚCIOWE ŚWIATA I POLSKI

Liczba i rozmieszczenie ludności na kuli ziemskiej. Zróżnicowanie etniczne. Gęstość zaludnienia. Przyrost ludności. Migracje, ich przyczyny i konsekwencje. Przemiany w strukturze zawodowej. Urbanizacja, miasta milionowe, aglomeracje miejskie i konurbacje.

Ludność Polski, liczba i rozmieszczenie, struktura biologiczna (wiek, płeć), przyrost naturalny. Migracje. Urbanizacja kraju. Przeobrażenia struktury zawodowej i klasowej. Bilans siły roboczej — nadwyżki i niedobory siły roboczej.

III. PRODUKCJA PRZEMYSŁOWA

1. PRZEMYSŁ WYDOBYWCZY

Warunki występowania najważniejszych minerałów na świecie i w Polsce.

Surowce energetyczne: węgiel kamienny i brunatny, ropa naftowa i gaz ziemny, surowce promieniotwórcze. Rozmieszczenie, zasoby i eksploatacja.

Surowce metaliczne: rudy żelaza i metali kolorowych. Rozmieszczenie, zasoby i eksploatacja.

Surowce chemiczne. Rozmieszczenie, zasoby i eksploatacja.

2. PRZEMYSŁ PRZETWÓRCZY

Energetyka. Gospodarka energetyczna; udział głównych źródeł energii w jej globalnej produkcji. Największe potęgi energetyczne. Tendencje zmian w bilansie energetycznym na świecie i w Polsce.

Metalurgia. Światowe okręgi i ośrodki hutnictwa żelaza i metali kolorowych. Światowa produkcja stali i główni producenci. Przemysł hutniczy w Polsce.

Przemysł maszynowy. Znaczenie przemysłu maszynowego w życiu gospodarczym współczesnego świata. Najważniejsze gałęzie przemysłu maszynowego. Główni producenci maszyn na świecie.

Przemysł maszynowy w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem produkcji obrabiarek, środków transportu lądowego, morskiego i maszyn rolniczych.

Przemysł chemiczny. Znaczenie przemysłu chemicznego. Kraje o wysoko rozwiniętym przemyśle chemicznym. Przemysł chemiczny i jego baza surowcowa w Polsce; główne ośrodki, perspektywy rozwoju.

Przemysł włókienniczy. Włókna naturalne i syntetyczne. Główni producenci surowców i materiałów włókienniczych.

Przemysł włókienniczy i odzieżowy w Polsce. Baza surowcowa, ważniejsze okręgi i ośrodki przemysłu, produkcja.

Przemysł materiałów budowlanych w Polsce.

Przemysł spożywczy w Polsce; rozmieszczenie i produkcja.

IV. PRODUKCJA ROLNA, RYBOŁÓWSTWO I LEŚNICTWO

1. ROLNICTWO

Warunki naturalne rozwoju rolnictwa. Główne typy gospodarki rolnej. Rolnictwo intensywne i ekstensywne. Melioracje rolne. Mechanizacja i chemizacja rolnictwa.

Główne uprawy, ich rozmieszczenie i produkcja; rośliny zbożowe, okopowe, przemysłowe; owoce, używki i przyprawy.

Hodowla: główne zwierzęta hodowlane. Najważniejsze obszary hodowli na świecie. Typy hodowli. Związki hodowli z produkcją roślinną.

Warunki naturalne rozwoju rolnictwa w Polsce. Użytkowanie ziemi. Ustrój rolny. Rozmieszczenie, produkcja i wydajność upraw zbożowych, okopowych, przemysłowych, pastewnych, warzywniczych i sadowniczych. Produkcja hodowlana w Polsce. Perspektywy rozwoju rolnictwa w Polsce.

2. RYBOŁÓWSTWO

Znaczenie rybołówstwa w gospodarce światowej; najważniejsze obszary połowów morskich, perspektywy rozwoju.

Rybołówstwo morskie i śródlądowe w Polsce.

3. ZAGADNIENIE WYŻYWIENIA LUDNOŚCI

Główne obszary nadwyżek i niedoborów żywności na świecie. Możliwości zwiększenia produkcji żywności.

4. LEŚNICTWO

Obszary leśne na kuli ziemskiej. Typy gospodarki leśnej. Główni producenci drewna na świecie.

Stan zalesienia Polski. Struktura drzewostanu. Produkcja drewna.

V. KOMUNIKACJA

Znaczenie komunikacji. Formy komunikacji i ich współczesne przemiany.

Komunikacja lądowa: koleje żelazne, drogi kołowe, rurociągi.

Komunikacja wodna. Śródlądowe drogi wodne. Komunikacja morska: główne porty, szlaki morskie, flota handlowa.

Komunikacja lotnicza.

Wyposażenie komunikacyjne poszczególnych obszarów kuli ziemskiej.

Komunikacja w Polsce; rola komunikacji w gospodarce narodowej. Koleje: sieć, główne węzły, przewozy, elektryfikacja kolei. Drogi bite; sieć, komunikacja samochodowa. Żegluga śródlądowa. Żegluga morska. Flota handlowa; główne połączenia, porty morskie. Komunikacja lotnicza.

Perspektywy rozwoju komunikacji w Polsce.

VI. MIĘDZYNARODOWA WYMIANA TOWAROWA

1. ŚWIATOWY OBRÓT TOWAROWY

Rola i znaczenie handlu zagranicznego. Terytorialny podział pracy i specjalizacja produkcji a handel międzynarodowy. Struktura towarowa i główne kierunki handlu światowego. Państwa o największym udziale w międzynarodowej wymianie towarowej.

2. HANDEL ZAGRANICZNY POLSKI

Struktura towarowa importu i eksportu. Główne kierunki geograficzne handlu zagranicznego. Współpraca gospodarcza z państwami socjalistycznymi.

VII. PRZEGLĄD REGIONÓW POLITYCZNO-GOSPODARCZYCH ŚWIATA

Struktura gospodarki, udział w produkcji światowej oraz najważniejsze problemy społeczno-gospodarcze:
— państw socjalistycznych,
— rozwiniętych państw kapitalistycznych,
— krajów rozwijających się.

VIII. POLSKA NA TLE ŚWIATA

Pozycja Polski w świecie w dziedzinie bazy surowcowej, produkcji ważniejszych wyrobów przemysłowych i rolno-spożywczych oraz w międzynarodowej wymianie towarowej.

Dynamika rozwoju socjalistycznej gospodarki narodowej. Perspektywy rozwoju gospodarczego Polski.

UWAGI O REALIZACJI PROGRAMU

UWAGI OGÓLNE

1. ROLA GEOGRAFII W REALIZACJI OGÓLNYCH ZADAŃ DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZYCH SZKOŁY ZAWODOWEJ

Program nauczania geografii w technikum zakłada rozpatrywanie zjawisk gospodarczych w związku ze środowiskiem. Geografia gospodarcza w tym ujęciu jest nauką o przestrzennych strukturach społeczno-gospodarczych, tj. o rozmieszczeniu i wielkości produkcji, jej uwarunkowaniu oraz zróżnicowaniu przestrzennym. Bada nie tylko prawa kształtowania się i rozwoju gospodarki w różnych regionach świata i w Polsce, lecz także ukazuje konsekwencje jej rozwoju.

Nauczanie geografii w technikum powinno zapoznać uczniów z osiągnięciami gospodarczymi w kraju i w świecie, wykazać zależność tych osiągnięć od postępu współczesnej nauki i techniki oraz ukazać perspektywy dalszego rozwoju ekonomicznego. Geografia gospodarcza świata i kraju ojczystego ma szczególne walory ideowo-wychowawcze: pogłębia zainteresowanie krajem ojczystym, rozwija patriotyzm, kształtuje postawę internacjonalizmu.

Zadaniem geografii jako przedmiotu nauczania jest przygotowanie uczniów do właściwego rozumienia aktualnych problemów międzynarodowych, prawidłowej oceny sił politycznych i gospodarczych w świecie oraz pełniejsze uświadomienie roli i znaczenia Polski w gospodarce i w polityce światowej. Charakterystyka kraju ojczystego, jego bogactw naturalnych, osiągnięć gospodarczych i równoczesne ukazanie występujących trudności oraz możliwości ich usunięcia jest czynnikiem sprzyjającym kształtowaniu społecznej postawy ucznia, a tym samym realizacji jednego z podstawowych celów wychowawczych szkoły. Poznanie gospodarki własnego kraju na tle innych państw przyczyniać się będzie do zaangażowanej oceny osiągnięć własnego narodu. Wiedza o krajach, państwach i narodach, życzliwy stosunek do nich i ich wysiłków służy także kształtowaniu wzajemnego zrozumienia między narodami, wyrabia gotowość do współpracy w rozwiązywaniu wspólnych problemów, zapobiega powstawaniu uprzedzeń narodowych i rasowych.

Udokumentowana wiedza o prawidłowościach rozwoju ekonomicznego

krajów socjalistycznych oraz o sprzecznościach gospodarczych i społecznych w państwach kapitalistycznych pozwala kształtować przekonanie o postępowym charakterze ustroju socjalistycznego. Przykłady współpracy krajów socjalistycznych i ich wzajemnej pomocy w rozwoju gospodarczym oraz pomocy innym krajom i państwom pozwolą uczniom zrozumieć istotę współdziałania między narodami, jego rolę i znaczenie w intensyfikacji rozwoju gospodarczo-społecznego współczesnego świata.

Materiał nauczania zawiera wiele treści, które pozwalają kształtować podstawy naukowego światopoglądu uczniów. W toku nauczania geografii, wskazując na prawidłowości przebiegu zjawisk, wyjaśniamy na konkretnych przykładach, jakie są drogi przekształcania środowiska przyrodniczego w pożądanym dla człowieka kierunku, ukazujemy sposoby przekształcania tego środowiska w krajach socjalistycznych i kapitalistycznych — zależnie od poziomu sił wytwórczych i właściwości danego ustroju, wykazujemy, że człowiek jest aktywnym czynnikiem wpływającym na kształtowanie środowiska naturalnego.

Nauczanie geografii gospodarczej uzupełnia i pogłębia wykształcenie zawodowe uczniów. Wyposaża ich w wiadomości potrzebne do świadomego wykonywania zawodu, rozszerza wiedzę o rozmieszczeniu źródeł surowców, o ośrodkach przemysłowych, o drogach komunikacyjnych itp. Pozwala dostrzegać i rozumieć związki różnych dziedzin produkcji z całokształtem życia gospodarczego i społecznego w kraju i na świecie.

Realizacja programu nauczania geografii powinna uwzględniać charakter szkoły zawodowej. Należy położyć szczególny nacisk na powiązanie geografii gospodarczej z zagadnieniami praktycznymi i teoretycznymi przedmiotów zawodowych, zwłaszcza w zakresie technologii produkcji. Wiadomości zdobyte na lekcjach przedmiotów zawodowych powinny przyczynić się do lepszego zrozumienia problemów rozwoju gospodarki w Polsce i w świecie. Przyczyni się to z kolei do poszerzenia horyzontów myślowych ucznia i do kształtowania jego czynnej postawy politycznej i społecznej.

Na lekcjach geografii we wszystkich typach średnich szkół zawodowych należy podkreślić wielostronne i coraz wyższe wymagania stawiane pracownikom gospodarki narodowej, wynikające z decydującej roli człowieka w procesie produkcji.

2. DOBÓR I UKŁAD MATERIAŁU NAUCZANIA

Dobór treści nauczania wynika z zadań i roli, jaką ma spełnić geografia jako przedmiot nauczania w technikum. Materiał nauczania obejmuje geografię gospodarczą świata i na tym tle wybrane zagadnienia z geografii gospodarczej Polski. W programie nie wyodrębniono w oddzielny rozdział zagadnień z zakresu geografii fizycznej; niektóre jej elementy, konieczne do zrozumienia związków zachodzących między środowiskiem

geograficznym a działalnością gospodarczą człowieka, zostały uwzględnione w tematach różnych działów materiału nauczania.

Poszczególne problemy z zakresu gospodarki Polski zostały ściśle powiązane z zagadnieniami geografii gospodarczej świata. Należy więc każdy temat z zakresu geografii gospodarczej Polski rozpatrywać na tle gospodarki światowej, ze szczególnym podkreśleniem specyfiki i perspektyw rozwoju życia gospodarczego naszego kraju.

Zagadnienia gospodarcze wiążą się ściśle z zagadnieniami politycznymi. Zadaniem geografii jest m. in. wyjaśnienie związków zachodzących między różnymi zjawiskami: przyrodniczymi, gospodarczymi, społecznymi i politycznymi. Należy też pamiętać o geograficznym ujmowaniu zagadnień, tj. lokalizowaniu i regionalizacji zjawisk, wiązaniu ich zróżnicowania ze specyficznymi warunkami środowiska geograficznego.

Każdy omawiany temat z zakresu geografii gospodarczej Polski uwzględnia perspektywę rozwoju poszczególnych dziedzin. Umożliwia to wykazanie dynamiki i tendencji rozwojowych kraju w różnych dziedzinach gospodarki oraz zmian w materialnych i kulturalnych warunkach życia społeczeństwa.

W doborze treści nauczania uwzględnione zostały szczególnie te działy produkcji, które odgrywają ważną rolę w gospodarce współczesnego świata i Polski.

3. METODY NAUCZANIA

Szeroki zakres materiału programowego wymaga od nauczyciela bardzo wnikliwego opracowania poszczególnych jednostek lekcyjnych, celowego doboru metod i środków dydaktycznych, aktywizujących uczniów.

W realizacji programu nauczania geografii gospodarczej w technikach trzeba odwoływać się do wiadomości, które uczniowie zdobyli w szkole podstawowej, zwłaszcza w zakresie geografii fizycznej i regionalnej. Uczniowie techników uczący się geografii w klasach wyższych to młodzież starsza, dojrzała do zrozumienia problematyki ekonomicznej. W związku z tym istnieją możliwości problemowego ujmowania zagadnień i pełnego wykorzystania wiadomości zdobytych przez uczniów na lekcjach innych przedmiotów, zwłaszcza ekonomiki przedsiębiorstw.

Różnorodność tematów zawartych w materiale nauczania, jak również względy wychowawcze wymagają stosowania różnych metod nauczania. Przede wszystkim należy posługiwać się tymi metodami, które:

— kształtują umiejętność dostrzegania zjawisk i związków między nimi oraz formułowania poglądów i ocen,

— wdrażają do samodzielnego, logicznego i krytycznego myślenia, aktywizują ucznia w rozwiązywaniu stawianych przed nim problemów lub zadań,

—uczą stosowania nabytych wiadomości w życiu praktycznym,

— podnoszą sprawność nauczania.

Szczególnie ważne w nauczaniu geografii jest prowadzenie obserwacji i ćwiczeń. Aby dobrze zapoznać uczniów z przejawami życia gospodarczego, należy pokazać im — w miarę możliwości i zależnie od warunków lokalnych — takie obiekty przemysłowe jak kopalnia, huta, fabryka maszyn, zakłady przemysłu chemicznego lub włókienniczego. Obserwacje dotyczące gospodarki rolnej można przeprowadzić np. w PGR, w spółdzielni produkcyjnej, w ośrodku maszynowym, w stacji selekcji nasion, w fermie hodowlanej. W pracowni geograficznej i w klasie należy stosować ćwiczenia i obserwacje z wykorzystaniem dostępnych pomocy naukowych, takich jak: obrazy, przeźrocza, filmy, mapy itp.

W ćwiczeniach należy zwrócić szczególną uwagę na interpretację porównawczą map o różnej treści. Porównanie np. mapy upraw z mapą klimatyczną i glebową pozwoli zrozumieć zależność gospodarki rolnej od warunków naturalnych. Porównanie map demograficznych, gospodarczych i politycznych ułatwi wyjaśnienie problemów społeczno-gospodarczych własnego kraju lub innych państw odgrywających ważną rolę w skali światowej. Istotną rolę — szczególnie przy omawianiu problemów gospodarczych — odgrywają ćwiczenia oparte na analizie wykresów, diagramów i tablic statystycznych. Ćwiczenia stosuje się najczęściej jako wprowadzenie do tematu w opracowaniu zjawiska geograficznego omawianego aktualnie na lekcji lub w celu utrwalenia materiału.

Wykład, stosowany niekiedy jako metoda nauczania geografii w szkole zawodowej, nie powinien zajmować całej lekcji. Należy go przeplatać dyskusją, analizą map i wykresów, danych statystycznych, bądź ilustrować wyjątkami z literatury geograficznej, fragmentami artykułów, filmem itp.

Szczególną rolę w procesie dydaktycznym spełnia nauczanie problemowe w zespołach. Konieczność ustosunkowania się całego zespołu do wysuniętego problemu włącza uczniów do intensywnej pracy. Można przy tym wykorzystać na lekcji lekturę opracowaną przez zespoły uczniowskie. Nauczyciel podaje w tym przypadku zagadnienia do przygotowania w zespołach na tydzień lub dwa przed terminem lekcji, udzielając równocześnie wskazówek dotyczących wybranej pozycji książkowej i sposobu jej wykorzystania. W toku opracowywania lektury wyznaczeni uczniowie (zespoły) informują nauczyciela o przebiegu prac, otrzymują w razie potrzeby dalsze wskazówki i przekazują je członkom zespołu. Na lekcji przedstawiają sprawozdanie ze swoich prac, uzupełniane w miarę potrzeby przez kolegów. Nauczyciel kieruje pracą, skupiając uwagę uczniów na sprawach najistotniejszych związanych z omawianym problemem.

Cenną metodą nauczania — stosowaną jednak z dużym umiarem — jest opracowywanie zagadnień geograficznych w formie referatów. Wyrabia ona samodzielność, uczy poszukiwania i odpowiedniego wykorzystania materiałów. Referaty nie mogą być zbyt obszerne. Powinny zawierać konkretne problemy, pozwalające rozwinąć dyskusję, w której udział brałaby cała klasa. Aby zainteresować wszystkich uczniów treścią

referatu, można ożywić go np. demonstrowaniem odpowiednich pomocy (zdjęcia, rysunki, wykresy, mapy).

Wiele walorów kształcących w nauczaniu geografii mają wycieczki — pozwalają bowiem na stosowanie bezpośredniej obserwacji. Można je przeprowadzać w ramach nauki szkolnej jako lekcje w terenie. Zależnie od warunków lokalnych można także organizować wycieczki do zakładu przemysłowego, PGR, spółdzielni produkcyjnej itp. Pożądane są również wycieczki o charakterze krajoznawczym, pozwalające zapoznać uczniów z zagadnieniami społecznymi i gospodarczymi większego obszaru. Aby wycieczka spełniła należycie swoją rolę, powinna być starannie przygotowana, zgodnie z wymogami pracy w terenie. Zebrany w czasie wycieczki materiał powinien być uporządkowany i odpowiednio wyzyskany na lekcjach. Na zebraniu sprawozdawczym lub na lekcji podsumowującej omawia się wyniki naukowe wycieczki, a także ewentualne niedociągnięcia organizacyjne i sprawy wychowawcze.

4. LEKTURA

Lektura z zakresu geografii poszerza wiedzę ucznia, budzi jego zainteresowania, pomaga wysnuwać wnioski i dokonywać uogólnień. Nauczyciel geografii powinien być zorientowany w głównych pozycjach literatury geograficznej, śledzić nowości, wybierać to, co może przyczynić się do urozmaicenia i pogłębienia procesu nauczania i rozwijania zainteresowań uczniów przedmiotem. Można wykorzystywać popularnonaukowe zwięzłe monografie oraz artykuły z czasopism geograficznych i gospodarczych, a także artykuły z prasy codziennej, informujące o aktualnych zagadnieniach społeczno-gospodarczych.

Zestaw lektury do poszczególnych działów programu powinien nauczyciel opracować na początku roku szkolnego, przewidując wykorzystanie odpowiednich pozycji w pracy lekcyjnej i domowej ucznia.

Lekturę można wykorzystać różnorodnie, zależnie od budowy jednostki metodycznej — do opracowania nowego zagadnienia lub utrwalenia materiału. Przeczytaną samodzielnie pozycję uczniowie mogą zreferować na lekcjach w związku z opracowywanym tematem. Po wysłuchaniu informacji i przygotowanego przez ucznia referatu należy przeprowadzać dyskusję i ocenić wartość zreferowanego materiału oraz wkład pracy referującego.

5. POMOCE NAUKOWE

Do właściwej i pogłębionej realizacji programu niezbędne są różnorodne pomoce naukowe, m. in.:

— różne rodzaje map ściennych, plany, mapy topograficzne,
— tablice poglądowe,
— modele i mapy plastyczne,
— atlasy i serie map podręcznych,

— roczniki statystyczne,

— wykresy, diagramy i kartodiagramy,

— geograficzne obrazy ścienne,

— fotografie i ilustracje,

— gabloty obrazujące procesy produkcji przemysłowej i rolniczej,

— środki audiowizualne: epidiaskop (episkop i diaskop), aparat filmowy, magnetofon, telewizor, radio,

— przeźrocza i filmy.

W nauczaniu geografii szczególna rola przypada pomocom audiowizualnym. Film w specyficzny sposób wzbogaca wyobraźnię uczniów, budzi zainteresowanie, rozwija umiejętność obserwacji. Podobne znaczenie dydaktyczne mają przeźrocza oraz obrazy episkopowe. Aby jednak filmy, audycje radiowe lub programy telewizyjne spełniły swoje zadania, powinny być odpowiednio dobrane i interpretowane. Lekcje z filmem, z przeźroczami bądź też z wykorzystaniem audycji radiowych i programów telewizyjnych powinny odpowiadać dydaktycznym założeniom pracy z uczniem. W doborze filmów pomogą nauczycielom Katalogi Centrali Filmów Oświatowych „Filmos", a w doborze audycji radiowych i telewizyjnych — odpowiednie programy tych audycji.

Podręczna biblioteka przedmiotowa stanowi dla nauczyciela niezwykle ważną pomoc w całokształcie pracy dydaktycznej. Powinny się w niej znajdować roczniki czasopism geograficznych, jak: „Geografia w Szkole", „Poznaj świat", „Poznaj swój kraj", „Wszechświat", „Przegląd Geograficzny", „Czasopismo Geograficzne", aktualne opracowania naukowe i popularnonaukowe oraz dydaktyczne. W bibliotece tej nie może zabraknąć atlasów, serii map podręcznych oraz roczników statystycznych.

6. PRACA DOMOWA UCZNIA

Praca wyznaczana do domu powinna być dostosowana do możliwości ucznia, celowa i jasno sprecyzowana. Nie może ona polegać na mechanicznym przerysowywaniu mapek lub wykresów z podręcznika. Zaleca się natomiast wszelkie ćwiczenia na mapkach konturowych, graficzne ilustrowanie zjawisk geograficznych i gospodarczych, formułowanie wniosków na podstawie materiałów statystycznych i zestawień tabelarycznych, referowanie przeczytanej książki o treści geograficznej, sporządzanie sprawozdania z bieżących wiadomości prasowych, np. dotyczących wybranej dziedziny przemysłu lub gospodarki rolnej. Udzielając na lekcji dokładnej instrukcji, jak należy wykonać zadanie domowe, nauczyciel powinien podkreślać konieczność stałej pracy z mapą.

7. OCENA PRACY UCZNIA

W nauczaniu geografii ocenia się na podstawie znajomości materiału objętego programem nauczania i wykonywanych przez niego prac, a szczególnie:

— znajomości opracowanego materiału,

— umiejętności samodzielnego formułowania wypowiedzi i samodzielnej interpretacji zjawisk,

— aktywnego udziału w lekcjach i pracy domowej.

Przy ocenie ucznia zwracać należy także uwagę na umiejętność poszukiwania potrzebnych informacji w encyklopediach, wydawnictwach statystycznych i w literaturze oraz korzystania z map i z własnych obserwacji.

8. KORELACJA GEOGRAFII Z INNYMI PRZEDMIOTAMI NAUCZANIA

Związek między geografią a innymi przedmiotami nauczania jest szczególnie bliski. W geografii stosuje się pojęcia i prawa różnych nauk przyrodniczych i społecznych, te zaś korzystają z dorobku geografii. Na przykład, dla wyjaśnienia zjawisk zachodzących na powierzchni Ziemi i będących przedmiotem badań przyrodniczo-geograficznych konieczna jest znajomość fizyki, chemii i biologii. Geografia natomiast ukazuje uczniom przejawy zjawisk fizycznych na globie ziemskim w warunkach naturalnych, występujących w skali, o której nie dają należytego wyobrażenia doświadczenia fizyczne, wykonywane w pracowni.

Wiadomości uczniów z chemii pomogą nauczycielowi wyjaśnić zmiany zachodzące na powierzchni Ziemi (szczególnie zmiany form terenu, spowodowane działalnością atmosfery, wiatru i wód) oraz ułatwią szersze omówienie przemysłu chemicznego, zastosowania chemii w przemyśle, rolnictwie i w różnych dziedzinach życia gospodarczego. Nawiązywanie do wiadomości z biologii ułatwi wyjaśnienie wielu zjawisk związanych z rozwojem produkcji rolnej.

Właściwe wyjaśnienie roli środowiska geograficznego pozwoli uczniom zrozumieć zagadnienia społeczno-gospodarcze w ich rozwoju historycznym, wiadomości zaś z historii — zagadnienia społeczno-gospodarcze omawiane na lekcjach geografii. Wiadomości z geografii ekonomicznej świata i Polski ułatwiają realizację programu propedeutyki nauki o społeczeństwie. Umiejętność posługiwania się mapą i jej znajomość może być wykorzystana na lekcjach wielu przedmiotów.

Geografia ma wiele tematów wspólnych z zagadnieniami ekonomiki przedsiębiorstw, zwłaszcza w zakresie podstawowych pojęć ekonomicznych, organizacji gospodarki narodowej, a w szczególności — organizacji przemysłu, produkcji rolnej i komunikacji. Geografia koreluje także z wiadomościami z poszczególnych specjalności w zakresie materiałoznawstwa surowców i półfabrykatów.

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

UWAGI SZCZEGÓŁOWE

Realizacja materiału nauczania geografii w technikum wymaga odpowiedniego wprowadzenia uczniów w problematykę geografii gospodarczej — wstępnego wyjaśnienia przedmiotu i zadań tej dyscypliny naukowej oraz jej poznawczych i praktycznych walorów. Wiąże się ono z analizą pojęcia środowiska geograficznego, jego elementów oraz ich rolą w formowaniu warunków gospodarczej działalności człowieka i rozwoju życia społecznego.

Opracowując z uczniami ten dział materiału nauczania, zwracamy uwagę, iż poziom gospodarki danego kraju i perspektywy jej rozwoju zależą nie tylko od warunków naturalnych środowiska geograficznego, lecz przede wszystkim od poziomu techniki, kwalifikacji kadr i organizacji produkcji. Podkreślamy również, że czynnikiem najważniejszym, decydującym o rozwoju gospodarczym są siły wytwórcze i stosunki społeczne, a w szczególności aktywna działalność człowieka. W realizacji tego działu konieczne jest także zwrócenie uwagi na zmiany, jakie zachodzą w stosunku człowieka do przyrody w miarę rozwoju społeczeństw i doskonalenia środków produkcji, na skutki wynikające z naruszenia przez człowieka równowagi biologicznej w środowisku przyrodniczym oraz na konieczność ochrony zasobów naturalnych wód, gleby, roślinności, powietrza i surowców naturalnych dla zapewnienia prawidłowych warunków rozwoju społeczeństwa i życia jednostki. Opracowując ten temat, należy wykazać, że konieczne jest współdziałanie gospodarki i nauki, aby nie dopuścić do nieodwracalnych i niekorzystnych zmian w przyrodzie, stanowiącej podłoże biologicznego i społecznego istnienia człowieka.

Realizując dział „Wybrane zagadnienia ludnościowe świata i Polski", zwracamy uwagę na zróżnicowanie przestrzenne rozmieszczenia ludności, wyjaśniamy przyczyny tego zróżnicowania, jego zależność od warunków przyrodniczych i wpływu czynników społeczno-gospodarczych na zmianę struktury zaludnienia. Omawiając temat „Migracje ludności, ich przyczyny i konsekwencje", zwracamy uwagę na to, iż w dzisiejszych czasach migracje ludności zależą przede wszystkim od ogólnego procesu uprzemysłowienia i urbanizacji.

Punktem wyjścia do analizy zagadnień ludnościowych w Polsce jest opis struktury ludności oraz głównych tendencji zmian w tym zakresie. Szczególną uwagę zwracamy na źródła i konsekwencje przeobrażeń, znajdujące wyraz przede wszystkim w zmianach struktury klasowej i zawodowej. Umożliwia to dynamiczne ujęcie zagadnień ludnościowych. Traktując ludność jako element sił wytwórczych, wiążemy zagadnienia demograficzne z gospodarczymi i społecznymi, wskazujemy na ich związek z procesem industrializacji i urbanizacji oraz z kształtowaniem się stosunków społecznych.

Opracowując zagadnienia ludnościowe, należy podkreślić wielostronne i bardzo wysokie wymagania stawiane pracownikom gospodarki narodo-

wej. Jakość produkcji i usług oraz wydajność pracy uwarunkowane są wieloma względami, największe jednak znaczenie ma postawa pracownika, wyrażająca się w rzetelności i odpowiedzialności za wykonaną pracę. Aby lepiej zobrazować dynamikę problemów ludnościowych, tematykę tego działu opracowujemy na podstawie danych statystycznych, sporządzając wykresy i diagramy.

Przegląd wybranych zagadnień gospodarczych świata i Polski rozpoczynamy od omówienia przyrodniczych warunków rozwoju górnictwa. Materiał tego działu wymaga szczególnie wnikliwego opracowania, ma on bowiem ułatwić uczniom zrozumienie związków zachodzących między budową geologiczną a rozmieszczeniem bogactw mineralnych i ich gospodarczym wykorzystaniem.

Omawiając zagadnienia przemysłu, zwrócić należy uwagę na przesłanki jego lokalizacji, na zależność rozwoju od zasobów naturalnych, bazy surowcowej i kwalifikacji kadr. Należy wskazać na wzajemne powiązanie poszczególnych gałęzi oraz rolę przemysłu w rozwoju gospodarki kraju.

Realizując program w zakresie zagadnień ekonomicznych, wykazujemy zależność wyników produkcji od postępu technicznego. Pomocne w tym będą wiadomości uczniów zdobyte na lekcjach przedmiotów zawodowych. Wykorzystując dane statystyczne, należy dążyć do tego, aby uczniowie umieli wyciągnąć wnioski odnośnie tendencji rozwojowych produkcji w skali światowej i udziału w niej państw socjalistycznych, a zwłaszcza Polski.

W opracowaniu zagadnień ekonomicznych zawsze należy zachować geograficzny punkt widzenia. Każde zjawisko powinno być lokalizowane na określonym obszarze, uwzględniać elementy przyrodnicze i elementy gospodarczej działalności człowieka. Badając rozmieszczenie zjawisk, doszukujemy się ich współzależności, analizując zaś stopień natężenia ich występowania — wyróżniamy regiony gospodarcze. W toku realizacji tego działu wykorzystujemy mapy gospodarcze i polityczne oraz roczniki statystyczne, przeprowadzamy odpowiednie ćwiczenia stosując mapy konturowe, wykresy, diagramy itp.

W dziale poświęconym rolnictwu i zagadnieniu wyżywienia ludności na specjalną uwagę zasługuje analiza: użytkowania ziemi, naturalnych warunków i społeczno-gospodarczych czynników rozwoju rolnictwa. Głównym zagadnieniem w realizacji tego działu jest zapoznanie uczniów z wielkością i rozmieszczeniem produkcji najważniejszych roślin uprawnych i hodowli zwierząt — z punktu widzenia potrzeb surowcowych przemysłu spożywczego i wyżywienia ludności świata. W opracowywaniu tego działu należy wykorzystywać mapy i dane statystyczne.

Omówienie zagadnienia wyżywienia ludności świata powinno być poprzedzone analizą danych z rocznika statystycznego, dotyczących spożycia globalnego i jego składowych oraz spożycia na głowę ludności w przykładowych regionach polityczno-gospodarczych współczesnego świata.

Opracowując rolnictwo w Polsce, należy zwrócić uwagę na zróżnico-

wanie przestrzenne użytkowania ziemi, scharakteryzować zmiany struktury agrarnej, które nastąpiły po II wojnie światowej, wskazać obszary intensywnej i ekstensywnej produkcji i naświetlić celowość polityki rolnej oraz społecznych form gospodarowania. Podkreślić należy znaczenie produkcji rolnej dla rozwoju przemysłu rolno-spożywczego i podniesienia dobrobytu ludności naszego kraju.

Omawiając rybołówstwo i leśnictwo, należy wskazać ich uwarunkowania naturalne i związek z rozwojem odpowiednich gałęzi przemysłu przetwórczego.

W toku opracowywania działu „Komunikacja" omawiamy znaczenie różnych środków komunikacji, podkreślamy wzrastającą rolę komunikacji samochodowej i lotniczej w transporcie ludzi i towarów, analizujemy kierunki nasilenia przewozów towarowych i pasażerskich na światowych liniach komunikacyjnych morskich i lotniczych; wyróżniamy ważniejsze regiony przewozów i charakteryzujemy je pod względem wyposażenia w środki komunikacyjne. Analizując zagadnienie komunikacji w Polsce, należy podkreślić dynamizm i perspektywy jej rozwoju oraz związek ze specjalizacją gospodarki w poszczególnych częściach kraju. Przy omawianiu tych zagadnień należy wykorzystać mapy komunikacyjne świata i Polski oraz odpowiednie zestawienia statystyczne, ilustrujące rozmieszczenie poszczególnych rodzajów transportu i wielkość przewozów.

W dziale „Międzynarodowa wymiana towarowa" zawarte są bogate treści ideologiczne. Dotyczy to przede wszystkim ekonomicznej i politycznej funkcji handlu zagranicznego. Omawiając to zagadnienie, należy dokładnie wyjaśnić założenia polityki handlowej państw socjalistycznych oraz państw kapitalistycznych i ich ugrupowań. Opracowanie tego tematu powinno doprowadzić do wniosku, że jedyną możliwą do przyjęcia płaszczyzną współpracy międzynarodowej jest zasada koegzystencji gospodarczej i politycznej państw o różnych ustrojach politycznych — przy poszanowaniu niezawisłości politycznej i nieingerencji w ich sprawy wewnętrzne.

Charakteryzując handel zagraniczny Polski, należy zwrócić uwagę na rolę współpracy gospodarczej PRL z państwami socjalistycznymi w ramach RWPG, na handel z państwami kapitalistycznymi i rozwijającymi się oraz na jego znaczenie dla dalszego rozwoju gospodarki narodowej. Do opracowania tego działu konieczne są zestawienia statystyczne, diagramy i wykresy, ilustrujące strukturę towarową i główne kierunki rozwoju handlu.

Realizacja działu: „Przegląd regionów polityczno-gospodarczych świata" pozwala ukazać powiązania gospodarcze i polityczne państw wchodzących w skład poszczególnych ugrupowań gospodarczych oraz ich rolę w międzynarodowej gospodarce, zapoznać uczniów ze specyficznymi problemami społeczno-gospodarczymi krajów socjalistycznych, kapitalistycznych i rozwijających się.

W wyniku analizy porównawczej systemu państw socjalistycznych

i państw kapitalistycznych uczniowie powinni dojść do przekonania, że stosunek sił pomiędzy obu systemami zaczyna się kształtować na korzyść socjalizmu, że coraz więcej państw, mimo przynależności do obozu kapitalistycznego, szuka nowych dróg rozwoju bliskich socjalizmowi.

W opracowaniu działu „Polska na tle świata" należy wykorzystać znane uczniom fakty i dane statystyczne, na podstawie których można wykazać, w jakich dziedzinach Polska osiągnęła wysoką pozycję, a jakie rozwijają się wolniej i wymagają jeszcze znacznych wysiłków i nakładów. Omawiając rolę Polski w świecie, należy wskazać, że przynależność do wielkiej wspólnoty krajów socjalistycznych zapewnia nam szybki i wszechstronny rozwój. Ukazywanie osiągnięć ekonomicznych Polski i jej roli w gospodarce światowej powinno przyczynić się do wyrobienia w uczniach czynnej postawy obywatelskiej. Uczniowie mają poznać nie tylko osiągnięcia w dziedzinie ekonomicznej, ale również trudności, które musi przezwyciężać nasza gospodarka.

Tematy związane z typem szkoły zawodowej i przyszłym zawodem uczniów trzeba omówić szczegółowiej, przeznaczając na nie więcej czasu. Np. w technikach chemicznych celowe będzie szersze omówienie problemów przemysłu chemicznego, w technikach drzewnych — przemysłu drzewnego itp. Jest to jeden ze sposobów wiązania uczniów z wybranym zawodem.

Orientacyjny przydział godzin na realizację poszczególnych działów materiału nauczania

I.	Przedmiot i zadania geografii gospodarczej	4 godz.
II.	Wybrane zagadnienia ludnościowe świata i Polski	4 godz.
III.	Produkcja przemysłowa	18 godz.
IV.	Produkcja rolna, rybołówstwo i leśnictwo	13 godz.
V.	Komunikacja	4 godz.
VI.	Międzynarodowa wymiana towarowa	3 godz.
VII.	Przegląd regionów polityczno-gospodarczych świata	5 godz.
VIII.	Polska na tle świata	3 godz.
IX.	Godziny na pogłębienie i utrwalenie materiału	6 godz.
	Razem	60 godz.

ORGANIZACJA PRACY NAUCZYCIELA

O poziomie i wynikach nauczania decyduje wiedza nauczyciela, jego przygotowanie pedagogiczne i metodyczne oraz umiejętność organizowania pracy dydaktyczno-wychowawczej.

W organizowaniu pracy dydaktyczno-wychowawczej należy przestrzegać:

— zgodności planu pracy z ogólnymi założeniami dydaktyczno-wychowawczymi szkoły oraz z celami nauczania geografii,

— przystosowania treści i układu materiału oraz form i metod pracy do możliwości poznawczych uczniów.

Wymogi te powinny być uwzględniane w planach rocznych i okresowych, a także w planach i konspektach poszczególnych jednostek lekcyjnych.

Warunkiem właściwego opracowania planu rocznego jest znajomość materiału i celów nauczania geografii w technikum i w szkole podstawowej. Wnikliwa analiza programu nauczania oraz treści podręcznika pozwoli prawidłowo zaplanować realizację zagadnień, ułatwi skonkretyzowanie zadań dydaktyczno-wychowawczych oraz głównych problemów, wokół których koncentrować się będzie uwaga na lekcjach.

Dla realizacji poszczególnych działów programu należy przewidzieć w planach pracy lekturę i pomoce naukowe oraz przeprowadzenie odpowiednich ćwiczeń i obserwacji.

Roczne i okresowe plany pracy są podstawą do przygotowania lekcji, będącej ogniwem całego procesu dydaktyczno-wychowawczego. Przygotowanie się do lekcji obejmuje przede wszystkim dokładne określenie tematu lekcji, celów, metod i środków jego realizacji oraz tematu pracy domowej.

Od ścisłego powiązania pracy nauczyciela z dobrze zorganizowaną pracą ucznia (lekcyjną i domową) zależy w dużej mierze skuteczność nauczania, stopień rozbudzenia aktywności intelektualnej i zainteresowanie młodzieży przedmiotem.

Nauczanie geografii wymaga wiązania omawianych zjawisk gospodarczych ze środowiskiem. Nauczyciel powinien dokładnie znać problemy gospodarcze najbliższego regionu, śledzić jego zmiany, wykorzystywać lokalne warunki naturalne dla pogłębienia wiedzy uczniów.

Własna biblioteka, znajomość podstawowych publikacji z zakresu geografii, systematyczne czytelnictwo opracowań naukowych i metodycznych, ewentualne wycieczki i podróże dla poznania własnego kraju, kompletowanie potrzebnych pomocy naukowych oraz orientacja w osiągnięciach współczesnej dydaktyki, aktywne uczestnictwo w konferencjach, kursach i konsultacjach organizowanych przez Okręgowy Ośrodek Metodyczny — ułatwią nauczycielowi realizację programu i przyczynią się do systematycznego podnoszenia wyników nauczania i wychowania.

PZMS